

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มีสังคมน้อยมากที่ไม่มีหน่วยงานอาสาสมัครอยู่เลย¹ แม้ว่าจะไม่เป็นที่รับรู้กันในวงกว้างเนื่องจากการศึกษาด้านนี้น้อย แต่ในปัจจุบันมีกลุ่มอาสาสมัครมากมาย และโครงการต่าง ๆ ของกลุ่มอาสาสมัครในประเทศกำลังพัฒนามีอยู่ทั่วโลก² ภายในชุมชนระดับโลกก็มีจำนวนขององค์การอาสาสมัครเพิ่มขึ้น³ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีมุมใดมุมหนึ่งของโลกที่ไม่ปรากฏให้เห็นกิจกรรมขององค์การอาสาสมัครหลงเหลืออยู่เลย⁴

¹United Nations, "Role of Local Governments, Co-operatives and Voluntary Agencies in Community Development," Bangkok Thailand, September 1973, p.60 (Mimeographed).

²Pual S. Gray, "Voluntary Organization in Ghana," Journal of Voluntary Action Research 5 (March-April 1976) : 221-222.

³Dorothea E. Woods, "International Research on Voluntary Abroad," in Volunteers, Voluntary Associations and Development, eds. David H. Smith and Frederick Elkin, Vol.XXX (The Netherlands : E.J. Brill, Leiden, 1981),P.197. ; Robert F. Gorman (ed.) Private Voluntary Organizations as Agents of Development (Boulder : Westview Press, 1984).

⁴Robert F. Gorman (Ed.), Private Voluntary Organizations As Agents of Development (Boulder : Westview Press, 1984), p.3.

นักสังคมวิทยาบางท่าน อย่างเช่น John C. Scott, JR.⁵ ได้เคยอธิบายถึง การแพร่ขยายตัวขององค์การเหล่านี้ว่าเป็นผลเนื่องมาจาก (1) มีการเปลี่ยนแปลงการหน้าที่ (Function) ของสถาบันหลัก อย่างเช่น ครอบครัว สถาบันทางศาสนา และรัฐ ที่สูญเสียการควบคุมต่อบุคคล (2) หลักการปกครองแบบประชาธิปไตยและหลักการโปรเตสแตนต์ (Protestant) ในเรื่องเสรีภาพของบุคคลที่มีการรับรู้แพร่หลายมากขึ้น (3) มีการประสาน เชื่อมโยง หรือมีการรวมตัวเข้าด้วยกันในบรรดาชนกลุ่มน้อย (The Articulation of Minority Groups) (4) มีการแบ่งแยกแรงงานเพิ่มขึ้น (5) เป็นผลจากกระบวนการ ทำให้เป็น เรื่องทางโลกมากขึ้น (Secularization)⁶

นอกจากนี้แล้ว Kenneth Little ยังเห็นว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมและการพัฒนาระบบสังคมวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญที่มีผลกระทบทั้งในเรื่อง ลักษณะ จำนวน ขององค์การอาสาสมัคร ตลอดทั้งโครงการอาสาสมัครต่าง ๆ ในแต่ละประเทศ โดยเฉพาะในประเทศด้อยพัฒนา จะมีกลุ่มอาสาสมัครน้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรต่อ 1,000 คน นอกจากนั้น ในประเทศเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องชนิดของกลุ่ม และจำนวนเปอร์เซ็นต์บุคคลที่เข้าร่วม กล่าวโดยสรุปคือ มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างบรรดากลุ่มอาสาสมัครกับการพัฒนาระบบสังคมวัฒนธรรมทั้งภายในประเทศเฉพาะและในระบบโลกทั้งมวล⁷ เช่นเดียวกับกับที่กระบวนการของการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้ามีผลต่อความสนใจในงานอาสาสมัคร ทั้งนี้อาจเนื่องจากการสูญเสียองค์ประกอบส่วนบุคคล (Personal element) บางอย่าง โดย

⁵John C. Scott, JR., "Membership and Participation in Voluntary Associations," American Sociological Review 20 (1957) : 315.

⁶หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เรื่องหรือสิ่งซึ่งครั้งหนึ่งถือว่าเป็นศักดิ์สิทธิ์หรือเกี่ยวข้องกับศาสนา กลายเป็นเรื่องทางโลกที่สมาชิกของสังคมสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องได้ โดยมีการใช้หลักเหตุผล การวิเคราะห์ การศึกษา และวางแผน นิจารณาเป็นเรื่องราว ๆ ไป การเปลี่ยนแปลงนี้เรียกว่าเป็น "กระบวนการทำให้เป็นเรื่องทางโลก" และพบอยู่ทั่วไปในสังคมสมัยใหม่.

⁷Kenneth Little, West African Urbanization : A Study of Voluntary Associations in Social Change (Cambridge : Cambridge University Press, 1965), pp.8-9.

เฉพาะในงานที่ทำ ได้ทำให้เกิดความต้องการที่จะถ่วงดุลย์ (Counteract) กับผลที่เกิดขึ้น เช่นนี้ โดยอาศัยกิจกรรมที่ริเริ่มกันขึ้นเอง และสามารถติดต่อกับคนอื่น ๆ ได้สะดวก^๘

อย่างไรก็ดี ในประเทศพัฒนาแล้ว องค์การอาสาสมัครเอกชนมีบทบาทต่อสังคมอย่างกว้างขวางเกือบทุกด้าน โดยได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากรัฐบาล^๙ ดังนั้น ในประเทศอุตสาหกรรมจึงมีอาสาสมัครเป็นจำนวนมากนับแสน และหน่วยงานอาสาสมัครจำนวนมากที่มีความกระตือรือร้นในการช่วยเหลือด้านการพัฒนาแก่ประเทศกำลังพัฒนา พวกเขาให้การสนับสนุนด้านการเงิน รับสมัครและช่วยฝึกอบรมอาสาสมัคร สร้างแรงกดดันต่อรัฐบาลของพวกเขาในการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศกำลังพัฒนา เชื้อเชิญคนจากประเทศกำลังพัฒนาเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา ให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้เข้าร่วมในกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาในวงกว้างมากขึ้น เช่น ให้ความช่วยเหลือยามประสบภัยพิบัติ จัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ให้แก่ผู้ลี้ภัย บรรเทาความหิวโหย ปรับปรุงวิธีการผลิตในภาวะขาดแคลนอาหาร ช่วยวางแผนครอบครัว ให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษา เปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรี ฝึกอบรมทักษะทางด้านการบริหารและวิชาการด้านการจัดการ ให้ความช่วยเหลือทางด้านสวัสดิการและการปรับปรุงสุขอนามัย เป็นต้น^{๑๐} ยิ่งไปกว่านั้น องค์การอาสาสมัครยังเป็นผู้ริเริ่มให้มีการปฏิรูปการให้บริการทางสังคมในอดีตที่ผ่านมา และยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของ

^๘National Institute for Social Work Training, The Voluntary Worker in the Social Services (London : Alden and Mowbray LTD., 1969), p. 22.

^๙ประเวศ วะสี, "องค์การพัฒนาเอกชนกับสังคมไทย," ใน พัฒนาสังคม, คมสัน หุตะแพทย์ บก., หนังสือรวมบทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์การพัฒนาเอกชน, (กรุงเทพฯ, 2527), น. 4.

^{๑๐}David H. Smith and Frederick Elkin, "Volunteers Voluntary Associations and Development : An Introduction," in Volunteers Voluntary Associations and Development, eds. David H. Smith and Frederick Elkin, Vol. XXX (The Netherlands : E.J. Brill, Leiden, 1981), p. 152.

ประชาชน ทั้งยังเปิดเผยให้เห็นถึงความจำเป็นใหม่ ๆ (New Needs) ตลอดจนยังชี้ให้เห็นถึง ข้อบกพร่องของการให้บริการที่ผ่านมาอีกด้วย¹¹

ดังนั้นในหลายประเทศ การให้บริการส่วนใหญ่ที่ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของรัฐบาล ในปัจจุบัน ได้ถูกริเริ่ม โดยองค์การอาสาสมัคร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้บริการทางด้านสวัสดิการแก่คนยากจน คนเจ็บป่วย เด็กกำพร้า ผู้สูงอายุ เป็นต้น รวมถึงการให้บริการด้านการศึกษา ตัวอย่างเช่น ในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศที่ระบบโรงเรียนของทางราชการ (Public School System) ได้รับแบบอย่างการก่อตั้งโดยพวกมิชชันนารี¹² และมิชชันนารีเหล่านั้นยังให้การสนับสนุน โรงเรียนระดับมัธยมที่พวกลูกหลานของชนชั้นนำ (Elite) ได้เข้ารับการศึกษามาแล้ว แบบแผนเหล่านี้ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะในสังคมที่ไม่ใช่เป็นสังคมตะวันตกเท่านั้น (Nonwestern Societies) หากแต่ระบบโรงเรียนของรัฐในเมืองบางแห่งของประเทศสหรัฐอเมริกา ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันด้วย¹³

สำหรับองค์การอาสาสมัครในประเทศกำลังพัฒนาที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นนั้น ได้นำการพัฒนาของประชาชนระดับล่าง (Grassroots Level) พวกเขาได้ระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการช่วยเหลือตนเอง (Self-Help Projects) อย่างแพร่หลาย สนับสนุนการพัฒนาวัฒนธรรมประจำชาติ การเคารพศักดิ์ศรีของตนเอง (Self-respect) และยังสามารถเชื่อมโยงทรัพยากรที่หามาได้ในระดับชาติกับความต้องการในชุมชนขอบนอก (Marginal

¹¹National Institute for School Work Training, op.at., Footnote 6, p.22.

¹²องค์การทางศาสนาต่าง ๆ โดยตัวของมันเอง ถือได้ว่าเป็นองค์การอาสาสมัครด้วย . โปรดดูรายละเอียดใน R. Scherer, "The Church as a Formal Voluntary Organization," in Voluntary Action Research ed. D.H. Smith, R. Reddy and B. Baldwin, (Lexington, Mass : Lexington Books, D.C. Heath, 1972).

¹³David L. Sills, "Voluntary Associations : Sociological Aspects," International Encyclopedia of the Social Sciences 16 (1968), pp.375-376.

Communities)¹⁴ ดังที่ Constance F. Parvey ได้ชี้ให้เห็นว่า "องค์การอาสาสมัครในประเทศกำลังพัฒนามีความสำคัญมากขึ้นทุกที ราวกับว่าประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้มีความรับผิดชอบมากขึ้นเช่นกันในการวางแผนและประสานความร่วมมือในการพัฒนาของเขา"¹⁵ ดังนั้นปฏิบัติการอาสาสมัคร (Voluntary Action) จึงเป็นปรากฏการณ์ในโลกกว้าง (World-wide Phenomenon)¹⁶ และโดยนัยกิจกรรมขององค์การอาสาสมัครแล้วเสมือนเป็น "กลุ่มผลักดัน (Pressure Groups)" หรือ "กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups)" ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมืองของสังคมนั่นเอง¹⁷

สำหรับในประเทศไทยปัจจุบันมีหน่วยงานอาสาสมัครเอกชนเป็นจำนวนมากที่ก่อตั้งขึ้นในรูปของมูลนิธิ สมาคม ชมรม กลุ่ม หรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นความร่วมมือกันของกลุ่มคนที่มีความสนใจและมีอุดมการณ์ที่จะทำงานรับใช้สังคม โดยอาจจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม หน่วยงานอาสาสมัครเหล่านี้มีการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการบรรเทาและแก้ไขปัญหาสังคม โดยมีได้แสวงหาประโยชน์หรือกำไรจากการดำเนินงานของตน ปฏิบัติงานด้วย

¹⁴ Helmut Weyers, "Co-operation between Non-governmental Volunteer Services and the United Nations Volunteers Programme," in Volunteers Voluntary Associations and Development, David H. Smith and Frederick Elkin (eds.) (The Netherlands : E.J. Brill, Leiden, 1981) Vol. XXX P. 225.

¹⁵ Constance F. Parvey, "The Role of Voluntary Agencies in Third World Development : Some Questions for Exploration," Journal of Voluntary Action Research 1 (February 1972) : 2-7.

¹⁶ David H. Smith and Frederick Elkin, op.cit., footnote 8, P. 152.

¹⁷ รายละเอียดเพิ่มเติมโปรดดู อาทิเช่น David H. Smith, "The Importance of Formal Voluntary Organizations for Society," Sociology and Social Research 50 (1966) : 483-494 ; Harmon Zeigler, Interest Groups in American Society (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1964). เป็นต้น

ความสมัครใจและเสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม¹⁸ ประมาณกันว่า หน่วยงานเอกชน ที่มีได้ตั้งขึ้นเพื่อมุ่งแสวงหากำไร เฉพาะที่จดทะเบียนเป็นทางการในรูป สมาคม มูลนิธิ มีจำนวนทั้งสิ้น ประมาณ 7,000 องค์กร (ทั้งนี้ไม่นับรวมถึง กลุ่ม ชมรมต่าง ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นโดยมิได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการอีกเป็นจำนวนมาก) การดำเนินงานขององค์กรเอกชนเหล่านี้ ส่วนใหญ่เน้นหนักทางด้านสังคมสงเคราะห์เป็นหลัก¹⁹

อย่างไรก็ดี ในระยะหลังเช่นกันเป็นที่น่าสังเกตถึงการปรากฏตัวขององค์กรเอกชน นอกกระบบราชการอีกประเภทหนึ่ง องค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรอาสาสมัครที่ไม่ค้ากำไร ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระจากหน่วยงานราชการ มีบทบาทในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มที่เผชิญปัญหาหรือด้อยโอกาสในสังคม องค์กรเหล่านี้บางส่วนวิวัฒนาการมาจาก องค์กรสังคมสงเคราะห์ สมาคมวิชาชีพต่าง ๆ และบางส่วนก็เพิ่งเกิดขึ้นในยุคที่ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง²⁰ โดยดำเนินงานในเชิง "การพัฒนา"²¹ เป็นหลัก ปัจจุบันมีหน่วยงานที่จัดอยู่ในกลุ่มประเภทนี้มีประมาณถึง 142 องค์กร²²

¹⁸ ยุกา วงศ์ไชย และคณะ, องค์กรเอกชนในประเทศไทย : ศึกษาเปรียบเทียบ ศึกษภาพขององค์กรสังคมสงเคราะห์เอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในการพัฒนาสังคม (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), น.1.

¹⁹ เสนาะ อุณาภูล, "บทบาทขององค์กรภาคเอกชนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม," ใน พัฒนาสังคม, คมสัน หุตะแพทยภัค, หนังสือรวมบทความด้านการพัฒนาสังคมของ องค์กรพัฒนาเอกชน, (กรุงเทพฯ : 2527), น. 34.

²⁰ สุวิชัย หวังแก้ว, "ปัญหาการพัฒนาสังคมไทย," ใน พัฒนาสังคม, คมสัน หุตะแพทยภัค, หนังสือรวมบทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน, (กรุงเทพฯ, 2527), น. 34 ; คณะกรรมการติดตามผลการสัมมนาองค์กรพัฒนาเอกชน, "บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการพัฒนาประเทศ," ใน สังคมพัฒนา 1 (พฤศจิกายน 2528) : 53.

²¹ หมายถึง แนวทางที่เน้นการพัฒนาคน เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ โดยดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชน พัฒนากลุ่มเป้าหมายเฉพาะอย่างต่อเนื่อง.

²² โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม, ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย, (2529).

เนื่องจากองค์การอาสาสมัครเหล่านี้เป็นองค์การขนาดเล็ก จึงสามารถริเริ่มและทดลองงานใหม่ ๆ ตามความเชื่อและแนวความคิดของตนได้ เช่น การสนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนา การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารควาย ธนาคารยา การทอดผ้าป่าข้าว ผ้าป่าปัจจัยสี่ การจัดตั้งสหกรณ์เครดิตยูเนียน การจัดตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก การจัดสร้างที่อยู่อาศัยให้แก่กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยในเมือง การผลิตสื่อที่ช่วยสนับสนุนงานพัฒนา เป็นต้น ดังนั้น การริเริ่มทดลองขององค์การอาสาสมัครเหล่านี้นับเป็นประโยชน์โดยตรงต่อรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการป้องกันการผลิตซ้ำ และยังประหยัดการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินอีกด้วย²³ นอกจากนี้ยังได้มีผู้พยายามแยกแยะให้เห็นถึงกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่องค์การเหล่านี้กำลังดำเนินงานอยู่ อาทิเช่น กิจกรรมพัฒนาชุมชนในชนบทและในเมือง กิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน กิจกรรมด้านสาธารณสุขมูลฐาน กิจกรรมพัฒนาด้านการศึกษา กิจกรรมด้านสิทธิมนุษยชน กิจกรรมสนับสนุนทางด้านเทคนิค กิจกรรมประสานงานและบริการองค์การพัฒนา²⁴ เป็นต้น จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า องค์การอาสาสมัครได้ก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมในหลายด้านด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสังคม และดูเหมือนองค์การอาสาสมัครจะช่วยทำให้หลักของระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา กล่าวคือ ประชาชนมีเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เข้าร่วมกับกลุ่ม และแยกตัวออกจากกันด้วยจุดประสงค์ที่ต่างกัน²⁵ และโดยนิยามขององค์การอาสาสมัครเหล่านี้แล้วเปรียบเสมือนเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางสังคม (Social influence groups) เนื่องจาก

²³ คณะกรรมการติดตามผลการสัมมนาองค์การพัฒนาเอกชน, "บทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนในการพัฒนาประเทศ," สังคมพัฒนา 1 (พฤศจิกายน 2528) : 68.

²⁴ สุรัสวดี หุ่นยนต์ และ ภูมิธรรม เวชยชัย, "หน่วยงานอาสาสมัครไทย ความเป็นมา การดำเนินงาน และปัญหา," ใน พัฒนาสังคมไทย, คมสัน หุตะแพทย์ บก, หนังสือรวมบทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์การพัฒนาเอกชน, (กรุงเทพฯ, 2527), น.44-45.

²⁵ Carlos Lenkersdorf, "Voluntary Associations and Social Change in a Mexican Context," Journal of Voluntary Action Research 5 (March - April 1976) : 214.

กลุ่มคนเหล่านี้มีความสนใจในการเปลี่ยนแปลงหรือดำรงรักษาเงื่อนไขทางสังคมบางประการ²⁶ ดังนั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้จึงเป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การให้ความสนใจและน่าจะมีการศึกษาค้นคว้าในรายละเอียดให้มากขึ้น

ในงานทางสังคมวิทยา ได้มีการศึกษาในเรื่ององค์การอาสาสมัครมาแล้วมากมายตั้งแต่ในอดีต ส่วนใหญ่มักชี้ให้เห็นถึงผลของการมีส่วนร่วมในองค์การอาสาสมัครต่าง ๆ โดยเสนอความเห็นออกไปหลายแนว อย่างเช่น Emile Durkhiem และ Nicholas Babchuk เห็นว่าการมีส่วนร่วมในองค์การอาสาสมัครทำให้เกิดบูรณาการของบุคคล ชุมชน และสังคม ซึ่งในที่สุดจะสนับสนุนระเบียบแบบแผนเชิงบรรทัดฐานของสังคม (Normative Order)²⁷ ส่วน Arnold Rose และ Eugene Litwak เห็นว่าแทนที่จะเป็นการช่วยบูรณาการ องค์การอาสาสมัครกลับช่วยเสริมแรงทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย และกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ ให้มีลักษณะเด่นขึ้น²⁸ ซึ่งเหมือนกับเป็นกลุ่มผลักดันทางการเมือง (Political Pressure Groups)

²⁶ ความหมายของคำว่า "กลุ่มที่มีอิทธิพลทางสังคม" ในทางสังคมวิทยาสามารถเทียบเคียงได้โดยตรงกับคำว่า "Instrumental Group" ในความหมายของ Arnold M. Rose หรือในความหมายของนักสังคมวิทยาคนอื่น ๆ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Arnold M. Rose, (New York : Oxford University Press, 1967), pp.213-252. เป็นต้น

²⁷ โปรดดูใน Emile Dukhiem, On The Division of Labour in Society (New York : Marmillan, 1933). ; Nicholas Babchuk and John N. Edwards, "Voluntary Associations and The Integration Hypothesis," Sociological Inquiry 35 (1965) : 149-162.

²⁸ โปรดดู Arnold M. Rose, Theory and Method in the Social Sciencies (Minneapolis : University of Minnesota Press, 1954) ; Eugene Litwak, "Voluntary Associations and Neighborhood Cohesion," American Sociological Review 26 (1961) : 258-271.

ที่คอยตรวจสอบอำนาจรัฐ²⁹ แต่ Marvin E. Olsen มีความเห็นต่างไปอีกว่า การเข้าร่วมในองค์การอาสาสมัครเป็นการระดมคนเพื่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์การอาสาสมัครเป็นการเพิ่มกิจกรรมทางสังคมและการเมืองแก่บุคคล โดยองค์การจะนำบุคคลเข้าสัมผัสกับปัญหาทางการเมือง ทำให้บุคคลได้รับข่าวสารและทักษะที่สำคัญสำหรับการออกเสียงลงคะแนน และการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบอื่น นอกจากนี้ องค์การอาสาสมัครยังมีแนวโน้มทำให้ประเด็นปัญหาทางการเมืองมีลักษณะเด่นชัดขึ้น³⁰ Immanuel Wallerstein เห็นว่า องค์การอาสาสมัครเป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญซึ่งมีความเป็นอิสระจากรัฐ³¹ เนื่องจากการขาดความรู้ทางการเมืองช่วยป้องกันประชาชนไม่ให้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกิจกรรมทางการเมือง แต่การที่เขาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในองค์การอาสาสมัคร นอกจากเขาได้รับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนโดยทั่วไปแล้ว เขายังได้รับข่าวสารทางการเมืองจากสมาชิกในองค์การอีกด้วย³² เป็นต้น

²⁹โปรดดู Alexis De Toequeville, Democracy in America (New York : Knopf, 1945) ; Robert A. Dahl, A Preface to Democratic Theory (Chicago : University of Chicago Press, 1956).

³⁰โปรดดู Marvin E. Olsen, "Social Participation and Voter Turnout : A Multivariate Analysis," American Sociological Review 37 (1972) : 317-333.

³¹โปรดดู Immanuel Wallerstein, "Voluntary Associations," in Political Parties and National Integration in Tropical Africa, eds. James S. Coleman and Carl G. Rosenberg, (Berkeley : University of California Press, 1964), pp.318-339.

³²David L. Rogers, et.al., "Voluntary Association Membership and Political Participation : An Exploration of the Mobilization Hypothesis," Sociological Quarterly 66 (March 1972) : 305-318.

เป็นที่น่าสังเกตว่า มีงานวิจัยน้อยมากที่สนใจศึกษาความเชื่อมโยงในเรื่องคุณลักษณะขององค์การ (Organizational Attributes) กับทัศนคติของสมาชิกที่เกี่ยวข้อง³³ โดยเฉพาะในบ้านเราอาจกล่าวได้ว่า ยังไม่เคยมีการศึกษาในประเด็นนี้มาก่อน ประกอบกับในปัจจุบันที่บรรดาองค์การอาสาสมัครต่าง ๆ มักประสบปัญหาการเข้า-ออก (Turnover) อยู่เสมอ มีปัญหาทางด้านการบริหารหรือการจัดองค์การภายใน อย่างเช่น เกือบทุกหน่วยงานจะประสบกับปัญหาความไม่เป็นระบบของงาน ขาดการวางแผนงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีเหตุผล ฯลฯ ปัญหาช่องว่างในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ร่วมงาน อย่างเช่น ขาดการรับรู้งานส่วนอื่น ๆ และขาดการเชื่อมโยงประสานงานระหว่างกันภายในองค์การ มีปัญหาขัดแย้งภายในองค์การ สมาชิกบางคนขาดแรงจูงใจ ขาดขวัญกำลังใจ รู้สึกไม่มั่นคงต่อการทำงาน³⁴ นอกจากนี้ บางองค์การยังมีปัญหาในเรื่องระบบการกระจายอำนาจ หรือมิได้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจตามสมควร หรือมิได้มีการแบ่งอำนาจหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน อย่างเช่น อำนาจของคณะกรรมการบริหารแต่ละองค์การมีลักษณะแตกต่างกัน ตั้งแต่กุมอำนาจตัดสินใจแทบทั้งหมด ไปจนถึง ไม่มีบทบาทหรืออำนาจแต่อย่างใดเลย โดยปล่อยให้สมาชิกหรือเจ้าหน้าที่ดำเนินงานกันเองอย่างปราศจากทิศทางและหลักเกณฑ์³⁵ ปัญหาดังกล่าวเช่นนี้ย่อมส่งผลให้องค์การไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยากที่จะบรรลุเป้าหมายขององค์การได้ จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเหตุผลดังที่กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่อง "ความยึดมั่นผูกพันของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรที่มีต่อองค์การอาสาสมัคร" โดยมุ่งประเด็นเฉพาะไปที่ เรื่องระบบการควบคุมภายในขององค์การอาสาสมัคร โดยต้องการดูว่าระบบการควบคุมขององค์การอาสาสมัครในความหมายของการกำหนด หรือจัดระเบียบตนเอง

³³David Knoke, "Commitment and Detachment in Voluntary Associations," American Sociological Review 46 (April 1981) : 141.

³⁴โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มุขนิพนธ์อาสาสมัครเพื่อสังคม, การบริหาร อนุช. : ความไฝฝืนที่ต้องเป็นจริง, เอกสารสรุปการสัมมนาผู้บริหารองค์การพัฒนาเอกชน (12 - 13 กันยายน 2529).

³⁵คณะกรรมการติดตามผลการสัมมนา, "บทบาทองค์การพัฒนาเอกชนในการพัฒนาประเทศ," สังคมพัฒนา 1 (2528) : 63-64.

ร่วมกัน (Mutual Self-Regulation) นั้น จะมีผลต่อความยึดมั่นผูกพันและความรู้สึกแยกตัว ออกจากองค์การของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรอย่างไร ทั้งนี้ เนื่องจากในบรรดาองค์การ อาสาสมัครต่าง ๆ เป็นองค์การที่ค่อนข้างเล็ก มีการจัดระเบียบทางสังคมในเชิงอุดมคติที่แตกต่างจากโครงสร้างสังคมใหญ่ อย่างเช่น เน้นความภักดีและการอุทิศตนของสมาชิก ต้องการแรงสนับสนุนและต้องการความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งในหมู่สมาชิกด้วยกัน ต้องการข้อผูกมัดซึ่งกันและกัน ดังนั้น ความยึดมั่นผูกพันจึงหาใช่เป็นเพียงแค่องค์ประกอบสำคัญในการอยู่รอดขององค์การเช่นนี้เท่านั้น หากแต่มันยังเป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตยืนยาวต่อไปในอนาคตขององค์การอาสาสมัครอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อทดสอบดูว่ากรอบแนวความคิดที่ใช้ในประเทศตะวันตก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ได้มากน้อยแค่ไหน
2. เพื่อต้องการศึกษาระบบการควบคุมภายในองค์การอาสาสมัคร ในความหมาย การกำหนดหรือจัดระเบียบตนเองที่มีผลต่อความยึดมั่นผูกพัน และความรู้สึกแยกตัว ออกจากองค์การของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากร
3. เพื่อต้องการศึกษาปัจจัยที่คาดว่าจะมีความสัมพันธ์กับความยึดมั่นผูกพันและความรู้สึกแยกตัว ออกจากองค์การของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากร ในองค์การอาสาสมัคร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาความยึดมั่นผูกพันและความรู้สึกแยกตัว ออกจากองค์การอาสาสมัครเฉพาะองค์การที่ปฏิบัติงานอยู่ในชุมชนแออัด เขตกรุงเทพมหานคร กับรวมทั้งองค์การอาสาสมัครอีกบางกลุ่มที่มีกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายในการปฏิบัติงานแตกต่างกันออกไป จำนวนทั้งสิ้น 21 องค์การ โดยองค์การทั้งหมดที่ศึกษาในครั้งนี้ถือได้ว่าใช้แนวทาง "เชิงการันตนา" เป็นแนวคิดหลักในการปฏิบัติงาน ซึ่งแตกต่างจากองค์การประเภทที่ใช้แนวทางเชิงสังเคราะห์ โดยทั่วไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจระบบการควบคุมภายในขององค์การอาสาสมัคร และทำให้เข้าใจชีวิตทางสังคมของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในองค์การเหล่านี้มากขึ้น
2. ผลจากการศึกษาในเรื่องความขัดแย้งกัน อาจนำไปใช้ในการทำความเข้าใจปัญหาการเข้า-ออกภายในองค์การ และอาจเป็นตัวชี้ที่มีประโยชน์อย่างหนึ่งในเรื่องประสิทธิผลขององค์การอาสาสมัคร
3. เป็นการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดขององค์การอาสาสมัครในทฤษฎีทางสังคมวิทยา ที่มีการศึกษากันมามากแล้วในสังคมต่างแดน ให้เป็นที่รับรู้แพร่หลายมากยิ่งขึ้นในบ้านเรา

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ความขัดแย้งกันมุ่งหน้าต่อองค์การอาสาสมัคร หมายถึง การอุทิศร่างกายแรงใจ ความรักดี ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นสมาชิก การมีทัศนคติที่ดี ตลอดจนทั้งการยอมรับ เป้าหมายและค่านิยมหลักขององค์การ

ความรู้สึกแยกตัวออกห่างจากองค์การอาสาสมัคร หมายถึง ความรู้สึกเหินห่างของบุคคลจากกลุ่ม เป็นความรู้สึกที่ไม่สามารถมีอิทธิพลหรือทำอะไรได้ในกิจกรรมหรือนโยบายขององค์การหรือกลุ่ม

การรวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจ หมายถึง ระดับหรือความมากน้อยที่การตัดสินใจในเรื่องนโยบายได้กระจุกตัวอยู่ในองค์การอาสาสมัครหนึ่ง ๆ

แบบแผนการติดต่อสื่อสาร หมายถึง ลักษณะของการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นแล้วซ้ำเล่าในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในแต่ละองค์การอาสาสมัคร ปริมาณรวมของอิทธิพลทั้งหมด หมายถึง ปริมาณของอิทธิพลทั้งหมดที่องค์การอาสาสมัครแต่ละองค์การมีอยู่ ในการกระทำหน้าที่เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ

องค์การอาสาสมัคร หมายถึง องค์การที่มีคุณลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

- ก. เป็นกลุ่มของประชาชนที่มีการรวมตัวกันขึ้นด้วยความสมัครใจร่วมกัน อาจเป็นกลุ่มที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ อาจจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลหรือไม่ก็ตาม

- ข. มีการดำเนินกิจกรรมที่ไม่แสวงหากำไร
- ค. กำหนดนโยบายและกิจกรรมกันเองที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสาธารณะ
หรือมีความมุ่งหมายด้านเมตตาธรรมโดยปราศจากการควบคุมจากภายนอก
- ง. ผู้ปฏิบัติงานอาจได้รับเงินเดือน หรือไม่ได้รับเงินเดือน
- จ. มีแหล่งเงินทุนสนับสนุนจากภายนอก